

Tränarprogrammet

Från idrottslärlarlinje till tränarprogram

Anna Tidén & Jane Meckbach

Syftet med detta kapitel är att beskriva tränarutbildningens utveckling och förändring sedan starten. Från Idrottslärlarlinjen 1967 till Tränarprogrammet jubileumsåret 2013. I texten kommer vi att benämna lärosätet "GIH" trots att GIH:s namn ändrats ett antal gånger. Hur kom det sig att GIH inrättade en utbildning riktad mot den frivilliga idrottsrörelsen med inriktning på ledar- och tränarskap? Vilka förändringar har skett under programmets snart 50-åriga historia? Har utbildningen gått hand i hand med samhällsutvecklingen och levt upp till förväntningarna från omgivning och samhälle? Några av dessa frågor ligger i fokus i kapitlet. Med hjälp av den tidigare jubileumsboken *Festskrift med anledning av institutet/högskolans 175-åriga tillvaro* (Halldén 1988), styrdokument och intervjuer med tidigare studierektorer för utbildningsprogrammet kommer denna utveckling att beskrivas. Programmet förändring representeras av en slingrig väg mellan avnämares önskemål, påtryckningar från idrottsrörelsen, reglerande förordningar och studenternas önskemål och förväntningar.

Så började det

Under 1960-talet var bristen på gymnastiklärare stor och utifrån detta behov tillsattes en utredning. Resultatet av utredningen utmynnade i ytterligare en utbildningsort för gymnastikdirektörer placerad till högskolan i Örebro. I de nya direktiven ingick också att undersöka möjligheter till att utbilda idrotts- och fritidsledare då Riksidrottsstyrelsen påvisat ett ökat behov av högre utbildade tränare och ledare. Utredningen leddes av Paul Högberg (dåvarande rektor vid GIH). Den nya utbildningen blev förlagd till GIH i Stockholm med motiven att det var

lättare att finna kvalificerade instruktörer som kunde tillfredsställa avnämarnas krav, främst genom Riksidrottsförbundets specialidrottsförbund. Enligt utredaren var dessa instruktörer mer tillgängliga i Stockholm och specialidrottsförbunden kunde dessutom medverka i undervisningen. Ett annat argument var den starka fysiologiska forskningen som var väl etablerad vid GIH (Ljunggren, 1988).

I och med 1967 års stadga för Gymnastik- och idrottshögskolorna (GIH-S och GIH-Ö) startade således ytterligare en utbildning till gymnastiklärare, idrottslärlinjen. Den största skillnaden var att "idrottslärlarna" studerade sin idrott eller specialgren och att de skulle genomföra ett specialarbete inom sin specialidrott. Utbildningen inom specialidrotten skedde i nära samverkan med respektive specialidrottsförbund och Riksidrottsförbundet. Efter genomgången utbildning där cirka en åttondel av de totala studierna innehöll ämnet specialidrott fick de samma behörighet till gymnastiklärartjänster inom skolväsendet som övriga utbildade gymnastiklärare. Starten på den tvååriga utbildningen – idrottslärlinjen – genomfördes med antagning i nära samarbete med respektive specialidrottsförbund inför hösten 1967. Vid den första antagningen var det fem specialidrottsförbund, fotboll, handboll, friidrott, orientering och simning som hade valt ut 24 blivande idrottslärarstudenter bland de sökande. (Bolling, 1988).

Nytt namn nytt innehåll

Efter en utredning om att förlänga gymnastiklärarutbildningen till tre år kom ett riksdagsbeslut 1986 vilket innebar att gymnastiklärlinjen blev treårig och bytte namn till idrottslärlinjen (då skolämnet bytt namn till idrott). Detta påverkade idrottslärlinjen som även den utökades till att omfatta tre år och namnet ändrades till specialidrottslärlinjen. När utbildningen förlängdes innebar detta också mer tid för specialidrottsstudierna och specialarbetet. Undervisningen fokuserade än mer på idrottsadministration, idrottsanalys och idrottsledarskap. Det som utmärkte denna linje var den starka kopplingen till studenternas respektive specialidrottsförbund med allt från rekrytering, undervisning på både GIH och respektive specialförbund till redovisning av specialarbeten.

Specialidrottslärlinjen omorganiseras och förbundens minskade inflytande

Efter diskussioner med Riksidrottsförbundens specialidrottsförbund och Sveriges Olympiska Kommitté (SOK) beslutade man om ytterligare en utredning. Specialidrottslärlinjen skulle nu förändras till en akademisk utbildning med syfte att utbilda ledare och tränare, dock med möjlighet att bygga på utbildningen för att studera till idrottslärare. I början av 1990-talet kom utbildningen att förändras och döptes om till specialidrottstränar-/lärlinjen (80–140 poäng). Studenten kunde efter två års studier erhålla en högskoleexamen som specialidrottstränare (80 poäng) eller fortsätta att studera ytterligare tre terminer och då erhålla en idrottslärarexamen (totala studietiden blev då 3,5 år). Den avslutande studietiden om tre terminer omfattade studier inom det praktiskt pedagogiska blocket med kurser i metodik, pedagogik och praktik. Till detta lästes en särskild kurs inom idrottslära som riktade sig mot verksamhet i skolan.

Specialidrottsförbunden hade redan från starten av utbildningen ett stort inflytande över antagningen vilket fortgick fram till i början av 1990-talet (1992). Från programmets start organiserade man att ett antal studieplatser reserverats i relation till respektive specialidrottsförbunds storlek och behov. Det vanligaste var att förbunden hade möjlighet att utse studenter vart tredje år. Specialidrottsförbunden ansvarade för studenternas utbildning i specialidrott och specialarbete. Av olika skäl upphörde detta inflytande och en antagning grundade sig häfter på Högskoleverkets kriterier och meritpoäng. GIH har försökt att upprätthålla samarbetet med förbunden och många av dem stöttar de studenter som läser vid GIH än idag.

När GIH erhöll kandidatexamensrätt i idrott (1998) kom även detta att påverka specialidrotts-/lärlinjen. Utbildningen omstrukturerades likt övriga program vid GIH. Samtliga program läste gemensamt kandidatämnet idrott vilket omfattade tre terminers studier och ett gemensamt basår inrättades. Tränarprogrammet (nytt namn) omfattade nu följande kurser: Idrott A, Idrott B, Idrott C, Specialidrottslära (80 p) med en valbar lärarpåbyggnadsutbildning om 60 poäng. Den totala studietiden blev två alternativt 3,5 år.

Tränare eller lärare?

I början av 2000-talet påbörjades återigen nya diskussioner om utbildnings mål och syfte. Skulle tränare med lärarutbildning utbildas eller skulle utbildningen fokusera på ett renodlat tränarskap. Denna förändring startade med anledning av studentutvärderingar och önskemål från avnämarna. Diskussionerna resulterade i en första granskning, en avnämarnas- och omvärldsanalys av utbildningen, vilken sedermera resulterade i ett uppehåll av antagning av studenter läsåret 2002/03. En projektgrupp med interna och externa ledamöter från specialidrottsförbund, RF och SISU tillsattes till utredningen. Det nya tränarprogrammet (180 poäng, dvs. 3 års studier) sjuksattesläsåret 2003/04 och förändrades både vad gäller antagningsförfarande, utbildningens struktur och innehåll. Här kan man se ett paradigmskifte från att ha utbildat för både skola och idrottsrörelse till att nu enbart utbilda tränare för idrottsrörelsen.

Antagningen till detta program skedde nu genom behörighet för högskolestudier och meritpoäng men en tredjedel av platserna reserverades till en antagningsmöjlighet via intervjuer. Vid intervjutillfällena erbjöds respektive specialidrottsförbund att delta. De nya tränaraspiranterna som antogs via intervjuer hade således grundläggande behörighet för högskolestudier samt en beprövad erfarenhet av idrott och tränar-/ledarskap.

Som ett incitament för att öka kommunikationen mellan studenter i olika faser av utbildningen och med specialidrottsförbunden startades så kallade T-Time. Mötesforumet äger rum en gång per år och präglas av kunskapsutbyte och information. Det innehåller vanligtvis föreläsningar av inbjudna föreläsare eller studenter inom för idrotten aktuella utvecklingsområden. Vidare förs diskussioner mellan studenter och specialidrottsförbundsrepresentanter samt mellan lärare och studenter på GIH.

Det nya treåriga kandidatprogrammet omfattade följande studier: tre terminers studier i Idrott, inriktning tränarskap (60p), två terminer i Tränarskap (60p) och en termin med valbara studier (20p). Innehållet i utbildningsprogrammet förändras och ytterligare kurser i bland annat organisation och ledarskap samt idrottspsykolog kom att införas. De valbara breddningsstudierna omfattade till en början: idrottsdidaktik,

sport management eller folkhälsa. Som student kunde man även välja att genomföra två år av utbildningen och ta ut en högskoleexamen i Idrott inriktning tränarskap eller läsa i tre år vilket renderade i en kandidatexamen i Idrott inriktning tränarskap.

Från en bred tränarutbildning till elittränarutbildning

Tränarprogrammet är idag riktat till personer som vill utbilda sig på akademisk nivå och siktar på en tränarkarriär med möjlighet att bedriva utvecklingsarbeten inom sin specialidrott. Syftet med programmet är att utbilda kvalificerade tränare, utbildare och utvecklare inom svensk och internationell idrott. Utbildningen bygger på ett samarbete mellan GIH och specialidrottsförbunden där studenten har en kontakt med sitt specialidrottsförbund vad gäller praktik och examensarbete. Efter avslutade studier på programmet ska studenten kunna verka som professionella tränare och kunna göra självständiga analyser av idrotten ur olika perspektiv men också kunna kommunicera med forskare och andra tränare på en vetenskaplig nivå och omsätta sin kunskap i verksamheten.

Tränarprogrammet omfattar tre års studier, vilket motsvarar 180 högskolepoäng (hp). Under utbildningens första studieår läses de två första kurserna i Idrott inriktning tränarskap. I dessa båda kurser läser studenten om idrott ur olika perspektiv, om kroppen ur ett fysiologiskt, anatomiskt och biomekaniskt perspektiv samt om individ och samhälle. Detta skapar en god grund för såväl kommande ämnesfördjupning i ämnet som för frågeställningar relaterade till professionen som tränare. Temat för det andra studieåret är den kommande rollen som tränare och omfattar kurserna Tränarskap I och II. Tränarskap I är inriktad mot tillämpad träningslära. Tränarskap II är inriktad på ledarskap och grupprocesser. Genom olika projekt anknutna till specialidrotten tränar studenten sig på att tillämpa kursinnehåll i sin specialidrott. Under det tredje studieåret sätts ämnesfördjupning och självständighet i fokus. En termin ägnas åt forskningsmetodik, självständigt arbete och ämnesfördjupning (Idrott III inriktning tränarskap, 30 hp). Den sista terminen i utbildningen ger möjlighet till ytterligare fördjupning av kompetens inom tränarskap med kursen Mästerskapscoachning, 30 hp.

Framtid

I Sverige finns en mängd tränarutbildningar på många universitet och högskolor. En utmaning är att få till samverkan dem emellan för att öka utbildningsnivån och stärka tränar-/coachrollen inom svensk idrott. Några av aktörer förutom GIH är; Linnéuniversitetet, Umeå och Göteborgs universitet, Högskolan i Falun och i Halmstad. Utbildningarna kan vara både av kortare slag eller leda till olika akademiska examina. Vissa specialidrottsförbund som exempelvis innebandy och fotboll erbjuder kortare specialinriktade utbildningar i samverkan med ett universitet och högskola.

Ett starkt önskemål finns att tränarstudenterna ska kunna verka inom gymnasieskolorna som ger ämnet specialidrott, de så kallade Riksidrotts-gymnasierna (RIG) och de med Nationella idrottsutbildningar (NIU). Det pågår ett arbete vid GIH att skapa en kompletterande utbildning till lärare (KPU), en påbyggnadsutbildning om tre terminer (90 hp) vilket skulle öppna upp för ett läraryrke med ämnet specialidrott. Många utmaningar står för dörren när det gäller tränarprogrammets framtid: ska det enbart var ett program riktat mot elitidrott och tränarutbildning för RF-idrotterna eller ska utbildningen återigen rikta sig till en bredare tränarkategori, och slutligen, ska det finnas en koppling till specialidrotten i gymnasieskolan med en särskilt inriktad lärarutbildning?